

SUOMALAISTUVATKO VIENALAISMURTEET?

Niina Kunnas *Miten muuttuu runokielten kieli. Reaaliaikatu tutkimus jälkitavujen A-loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vienalaismurteissa.* Acta Universitatis Ouluensis, B Humaniora 78. Oulu: Oulun yliopisto 2007. 415 s. ISBN 978-951-42-8494-6 (nidottu), ISBN 978-951-42-8495-3 (PDF) Elektroninen väitöskirja on luettavissa osoitteessa <http://herkules oulu.fi/isbn9789514284953/>.

Suomessa kiinnostus karjalan kuten Seräiden muidenkin vähemmistökielten tutkimukseen on 1900-luvun lopulta lähtien pienten kielten elvyttämishankkeiden myötä lisääntynyt. Väitöskirjatasoisia tutkimuksia on tähän mennessä julkaistu kaksi. Raija Pyölin vuonna 1997 ilmestynyt monografia käsitteli aunuksenkarjalan venäläistymistä sanaston, morfosyntaksin ja koodinvaihdon näkökulmasta. Anneli Sarihimaan 1999 valmistunut tutkimus puolestaan keskittyi varsinaiskarjalan etelämurteiden venäläistymiseen syntaktisten rakenteiden ja koodien sekoittumisen kannalta. Niina Kunnaksen tuore väitöskirja pureutuu vienankarjalan murteisiin, jotka ovat vanhastaan olleet lähempänä suomea kuin muut karjalaiset kielimuodot. Tämä johtuu alueen asutushistoriasta: Vienan Karjalaan on 1600-luvulta lähtien tullut väestöä Savosta, Pohjois-Pohjanmaalta ja Kainuusta. Nykyisen rajan yli on lisäksi käyty laukkukauppaa 1700-luvulta aina 1900-luvun alkupuolelle asti. Suomenkielistä kansakouluopetusta annettiin Vienassa 1920- ja 30-luvuilla, ja aivan viime vuosikymmeninä suomalaisturistit ovat löytäneet tiensä Vienan Karjalaan. Niina Kunnaksen tutkimusaiheena onkin selvittää, millä tavoin vienalaismurteet ovat muuttumassa, ja erityisesti, voidaanko murteissa nähdä suomen kielen vaikutusta.

TUTKIMUSKOHDE, AINEISTO JA MURTEEN MERKINTÄ

Kunnaksen tutkimus on luonteeltaan sosiolingvististä variaatioanalyysia. Tutkimuksen kohteena on kahden kylän, Jyskyjärven ja Kalevalan, vanhimman ikäluokan kieli, jota tarkastellaan kahden ajallisen poikkileikkauksen, 1960- ja 70-luvun taitetta ja toisaalta 2000-luvun alkua edustavan aineiston valossa. Työ edustaa reaaliaikatu tutkimusta, tarkemmin niin sanottua trenditutkimusta. Analyysissa tekijä hyödyntää morfologisen ja leksikaalisen diffuusion kuvausta ja pyrkii lisäksi ottamaan huomioon yksilöllisten erojen taustalla vaikuttavia tekijöitä, joita ovat muun muassa murteenpuhujien kielelliset asenteet sekä sosiaalisiin verkkoihin kuuluminen. Variaation tutkimuksen menetelmiä täydentää kielikontaktiteoreettinen lähestymistapa.

Tutkimuskohteena on jälkitavujen kantasuomalaisten *a, ä* -loppuisten vokaalilyhtymien (*i-A, e-A, U-A, O-A, A-A*) edustus, jota Oulun yliopistossa on tutkittu myös muun muassa Kuusamon nykypuhkekielestä (Zaman-Zadeh 1995). Työn alaotsikossa olisikin ollut syytä mainita vokaalijonojen kantasuomalaisuus, koska vienankarjalassa kuten muissakaan karjalaisissa kielimuodoissa vokaalilyhtymät eivät *A-A*-yhtymiä lukuun ottamatta ole perinnäisesti edustuneet *A*-loppuisina. Jäl-

▷

kitavujen A-loppuisten yhtymien valintaa tutkimuskohteeksi Kunnas perustelee (s. 127) sillä, että vienalaismurteita ei sosiolingvistiikan eikä variaatioteorian kannalta ole tähän mennessä tarkasteltu lainkaan, joten minkä tahansa piirteen tutkiminen tällä tavoin toisi uutta tietoa. Toisekseen kyseiset vokaaliyhtymät sisältävät variaatiota, jota ei aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa ole mainittu. Kunnas tarkastelee vokaaliyhtymien variaatiota muotoryhmittäin sekä sanojen taajuuden kannalta ja pyrkii löytämään ne lingvistiset väylät, joiden kautta eri variantit yleistyvät.

Kunnaksen varsinaisena, variaatioanalyysissä käytettynä tutkimusaineistona on lähes 53 tuntia nauhoitteita. Varhaisemmassa, 1970-luvun taitteessa hankitussa aineistossa on näytteet 37 kielenoppaalta (Jyskylästä 21, Kalevalasta 16), uudessa eli 2000-luvun taitteessa kootussa puolestaan 30 oppaalta (15 kummastakin kylästä). Lisäksi tekijä on järjestänyt uudemman aineistonsa informanteille vielä erilliset kielellisiä asenteita koskevat teemahaastattelut, joiden yhteiskesto on noin 8 tuntia. Aineiston määrä on kokonaisuudessaan kyllä riittävä, mutta koska varhaisempi aineisto on kerätty folkloristisia tarkoituksia varten, siinä seitsemän oppaan laulujen, lorujen ja sananparsien lomassa on vain alle puoli tuntia tavallista haastattelupuhetta (s. 28, liitteet 1–2). Kylittäistä vertailua tämä ei vielä vaikeuta, mutta yksilöiden välisten erojen tarkasteluun se tuo rajoituksia; A-loppuisista vokaaliyhtymistä nimittäin erityisesti *O–A* ja *U–A* -yhtymät esiintyvät melko harvoin. On kuitenkin hyvä, että 1970-luvun taitteen aineistoa on ylipäättään löytynyt. Näin on mahdollista seurata, miten murteet ovat kehittyneet 30 vuodessa.

Sivulla 37 on esitelty transkription karkeistusperiaatteet. Esimerkkejä ja litteoituja tekstinäytteitä lukiessa mieleen tulee, onko myös esimerkiksi liudennuksen

merkintää karkeistettu. Liudennusta on merkitty suhteellisen vähän verrattuna eri lähteiden vienankarjalan näytteisiin (esim. Rjagojev ja Jeskanen 1994; Zaikov 2006). Kunnas mainitsee, että š:ää hän on käyttänyt vain silloin, »kun kielenopas [š]:n varmasti tuottaa». Ovatko nämäkin piirteet muuttumassa? Väitöstilaisuudessa väittelijä arveli liudennuksen olevan vähenemään päin. Liudennusta luulisi kuitenkin tukevan jatkuvasti läsnä olevan venäjän kielen. Tutkimuksen murre-esimerkit ovat osin varsin lyhyitä (eräissä on pelkästään yksi muoto), mistä voi päätellä, että murteen merkinnässä on saattanut olla vaikeuksia.

TUTKIMUKSEN TAUSTOITUS

Tutkimus jakautuu kolmeen osaan: »I Tausta» (luvut 1–5), »II Analyysi» (luku 6) ja »III Kokoava katsaus» (luku 7). Tausta-osa sisältää aineiston esittelyn, tutkittavan kieli- ja muodon synnyn kuvauksen sekä katsauksen työssä käytettäviin teorioihin ja metodeihin. Tausta-osan viimeisessä luvussa yksilöidään tutkimuksen tavoitteet. Tavoitteet olisi voinut esitellä jo ennen teorioita, jolloin valitut menetelmät olisi saanut paremmin kytkeä tutkimuskysymyksiin.

Tausta-osaan kuuluvassa luvussa 3 »Tutkimusalue ja kohdekieli» olisi ollut hyvä antaa yleiskuva tutkittavien kylien murteiden nykytilasta kokonaisuudessaan, ennen kuin mennään itse tutkimuskohteeseen, jälkitavujen vokaaliyhtymiin. Joitain huomioita mahdollisesta suomen vaikutuksesta fonologiaan on esitetty sivuilla 101–102. Tieto kaikilta kielen tasoilta olisi ollut tarpeellista: ovatko foneettiset ja fonologiset piirteet muilta osin säilyneet aiempien tutkimusten mukaisena, onko morfologisia muutoksia, millaista on sanasto (onko selviä lainoja suomesta nyt enemmän), miltä näyttävät syntaktiset rakenteet (onko esim. adessiivissa ja allatiivissa edelleen synk-

resiaa vai onko järjestelmä muuttumassa jne.). Karjalan kielen suomalaistumisista on tutkittu aiemmin Ilomantsista (Hirvonen 1972; Karvinen 1983). Vaikka sikäläinen kielitilanne on ollut luonteeltaan erilainen — karjalankieliset ovat asuneet Suomessa savolaisväestön joukossa —, vertailukohteen sekini olisi tarjonnut. Tekijä mainitsee sivulla 43 vienalaisoppaiden omia yleisluontoisia (kansanlingvistisiä) huomioita alueellisista murre-eroista. Niillä on arvonsa, mutta tutkijan käsitystä olisi silti kaivattu.

Vienan Karjalan asutushistoriaa ja suomen ja karjalan vanhoja yhteyksiä on selvitetty luvussa 3 riittävän laajasti ja myös uutta tutkimusta hyödyntäen. Viime vuosien historiantutkimuksessa olisi 1500–1700-lukujen oloista löytynyt vielä Jukka Kokkosen vuonna 2006 ilmestynyt artikkeli. Asutushistorian perusteella näyttäisi siltä, että Kainuun ja Vienan murteiden jälkitaavujen yhtäläisyydet eivät ole täysin sattumaa. Alpo Räisänen olettaa väitöskirjassaan (1972: 246–247), että koska muita näin karakteristisia vienalaisuuksia ei Kainuun murteiden äännerakenteessa ole, jälkitaavujen vokaaliaineekset ovat voineet kehittyä tahoillaan samanlaisiksi eikä siis voida puhua murteiden suoranaisesta vaikutuksesta toisiinsa. Yhteiset piirteet selittynevätkin yhteisestä kantamurteesta, joka on ollut olemassa noin 400 vuotta sitten, ja sen pohjalta kummallakin taholla äännekehitys on johtanut samankaltaiseen lopputulokseen. Nykymurteiden variaatiota ajatellen Kainuun murteissa on kuitenkin näkyvissä kehityskulku, johon venäjän kieli ei ole vaikuttanut, toisin kuin Vienassa.

Luvussa 4 Kunnas esittelee käyttämiään teorioita ja menetelmiä. Kielikontaktiteoriaa käsitellään sivuilla 97–105. Siinä yhteydessä referoidaan muun muassa Anneli Sarhimaata, joka on omassa väitöskirjassaan nimennyt erilaisia karjalan ja venäjän

sekakielimuotoja »perinteiseksi karjalaksi» ja »venäläistyneeksi karjalaksi» sekä eräiden informanttien suomen ja karjalan sekakieltä »suomikarjalaksi». Kunnas arvioi (s. 104), että myös hänen aineistossaan on oppaita, joiden kieltä voitaisiin nimittää »suomikarjalaksi» tai »suomalaistuneeksi karjalaksi». Tämän väitteen tueksi olisi kannattanut esitellä yksityiskohtaisemmin, millä tavoin suomi ja karjala sekoittuvat.

ANALYYSIN ONGELMIA

Niina Kunnaksen tutkimuksen vahvana hypoteesina on, että suomi on vaikuttamassa vienalaismurteiden jälkitaavujen struktuuriin. Tämä johtuisi osin muun muassa siitä, että Vienassa on 1920–30-luvuilla annettu suomenkielisiä kansakouluopetusta ja että varsinkin 1990-luvun alkupuolelta lähtien suomalaisturistit ovat alkaneet vieraila vienalaiskylissä ja tuoda mukanaan kielellisiä vaikutteita. Suomen kieli olisi siis vienalaisille prestiisikieli, jota pyrittäisiin turistien kanssa keskustellessa jäljittelemään tietoisestikin. Tämän hypoteesin mukaisesti Kunnas olettaa, että osa A-loppuisten yhtymien varianteista olisi peräisin suomen yleis- tai kirjakielestä (esim. *poikia, korkea, verkkoa, lintua, kalaa*), osa nykypuhesuoimesta (*poikii, korkee, verkkaa, lintuu*). Suomen mukaisissa varianteissa olisi kyse ylhäältäpäin leviävästä muutoksesta, kun taas vanhastaan karjalan mukaiset variantit (*poikie, korkie, verkkuo, lintuo, kalaa ~ kalua*) edustaisivat kielensisäistä eli alhaalta päin lähtöisin olevaa muutosta.

Analysoidessaan aineistoaan Kunnas ei selvästi ota kantaa siihen, sisältävätkö »suomen mukaiset» muodot diftongin vai vokaalisyntymän, vaan puhuu »varianteista». Tämä seikka on kuitenkin tärkeä tehtäessä päätelmiä siitä, onko kyseessä kielikontaktin aiheuttama muutos. Väitöskirjassaan tavunrajoja ei ole merkitty säännöllisesti,

joten ei voi olla varma, miten tekijä on variantteja tulkinut. Väitöstilaisuudessa Kunnas tarkensi, että variantit ovat yhtymiä. Suomen yleiskielessä kantasuomesta kehittyneet *e-A*, *O-A*, *i-A* ja *U-A* -yhtymät ovat tavunrajallisia vokaaliyhtymiä (esim. *poiki* *a*), ja näin on myös niissä murteissa, joissa ei ole päädytty pitkiin vokaaleihin (*poikii*) tai, kuten Kainuun murteissa, diftongeihin (*poikie*). Vokaaliyhtymän ja diftongin erottaminen on kuitenkin hankalaa. Toisin kuin monissa suomen murteissa, karjalassa apuna ei ole geminaatiota, joka paljastaisi diftongit. Jos sivupainokaan ei osu yhtymään, saattaa olla vaikea havaita, kummasta sekvenssistä on kysymys. Ero ei näy foneettisissa mittauksissakaan, paitsi mahdollisesti F0-käyrässä, jos yhtymän jompikumpi jäsen on sivupainollinen. Vokaalisekvenssin luonne olisikin selvitettävä kielenkäyttäjien avulla: miten vienalaiset itse tulkitsevat *poikia*-tyyppiset tapaukset? Tämän voisi saada selville tavutustestillä (tavuttaisivatko *iA*-variantin käyttäjät sanomiaan muotoja *poi-ki-a*- vai *poi-kia*-tyyppisesti). Sama tulkintaongelma koskee muidenkin yhtymien variantteja (esim. tapauksia *pimiä* 'pimeä', *koivua*, *puurua* 'puuroa', *kaloa* ~ *kalua* 'kalaa'). Paikoin näihin on merkitty tavunraja; esimerkiksi *juottu* *a*, *liikuttu* *a* ja *kasvattu* *a* -muodoissa (s. 229) odotuksenmukaista olisi diftongillisuus, samoin *äijy* *ä*, *eläjä* *ä* -tapauksissa (s. 253). Kun tutkimuksessa on yhtymittäin tarkasteltu sivupainonkin yhteyttä käytettyyn varianttiin, olisi ennen analyysia ollut hyvä varmistua vokaalisekvenssien luonteesta.

Vokaaliyhtymistä on taulukoitu eri varianttien määrät, ja esimerkiksi s. 140 taulukossa 3 (*iA*-vokaalijonon edustus) on toisaalta variantti *iA* ja toisaalta *ijA*. Jos *iA* olisi yhtymä, se pitäisi yhdistää *ijA*-varianttiin, koska olennaistahan on vokaalien *i* ja *A* kuuluminen eri tavuihin; siirtymä-

äänteellisyys on toisarvoisempi asia. Väitöstilaisuudessa Kunnas sanoi päätyneensä tähän ratkaisuun siksi, että vienankarjalan kirjakielessä *i*-vartaloisten nominien monikon partitiivin päätteenä on *-jA*. Tästä voi päätellä, että aiemmat tutkijat ovat tarkoittaneet *iA*-variantilla diftongia; esimerkiksi Ojansuu mainitsee (1918: 110) karjala-ainuksessa edelleen tavattavan »*ia-*, *iä-*muotoja». Vienalaismurteissa saattaaakin vielä olla näkyvissä vanhaa, *ie*-diftongia edeltänyttä *iA*-kantaa, koska *iA* > *ie* -muutos ei ole päässyt etenemään samalla tavoin häiriöttä kuin Kainuun murteissa. On tietysti mahdollista, että vokaalisekvenssin kvaliteetti on saanut tukea myös suomen kielestä. *i-A*-tapauksissa olisi voinut tarkistaa, mikä on *lOi*-monikkumuotojen osuus *i*-vartaloisten nominien monikon partitiivissa. Tulosten mukaan monikon partitiivissa *iA* on hieinan yleisempi kuin yksikön partitiivissa. Kuinka suuri ero olisi pelkästään *i*-vartaloissa, joiden yksikkö ja monikko muuten lankeaisivat yhteen?

i-A-yhtymien varianteiksi on joskus katsottu sellaisetkin tapaukset, joissa todellisuudessa on kyse sanan vartalotyypin vaihtumisesta. Esimerkiksi muodot *televiizoraa*, *lesopuuktoa* ja *kolhoozua* (s. 142) eivät puhujan kielitajussa enää edusta *i*-vartaloita, jollaisia venäjältä lainatut, alkuaan konsonanttiloppuiset sanat usein ovat, vaan sanan vartalotyyppi on korvautunut toisella.

Sivuilla 150–151 esitetään laskelma siitä, montako prosenttia *iA*-variantillisista muodoista on partitiiveja ja paljonko »*A*-infinitiivejä» (termi suomesta) on eriaikaisissa aineistoissa. Totuudenmukaisemman kuvan asiasta olisi saanut, jos *iA*-varianttien osuudet olisi laskettu muotoryhmistä. Jos nimittäin jommassakummassa aineistossa jostakin syystä olisi tavallista vähemmän vaikkapa partitiiveja, silloin siinä luonnollisesti myös *iA*-variantillisia partitiiveja olisi vähemmän.

Sivulla 151–152 partitiivin yleisyyttä verrataan imperatiivin yleisyyteen puhekielessä. Rinnastus on oudohko, eihän imperatiivin tunnuksessa ole *i-A*-yhtymää.

VAIKUTTAVA VARIETEETTI JA MUUTOKSEN SUUNTA

Kunnas olettaa, että paitsi suomen yleiskieli, myös nykypuhekieli on voinut heijastua vienalaismurteisiin. Nykypuhekielen assimilaatiovariantit *ii*, *ee*, *UU* ja *OO* olisivat tällaisia. Näitä varianteja tutkimusalueella tavataan, mutta kovin vähän: *ii*, *ee* ja *OO* eivät ole 30 vuodessa yleistyneet kummasakaan kylässä; ainoastaan *UU* on lisääntynyt selvästi Kalevalassa (ero 16,3 prosenttiyksikköä). Välttämättä näissäkään ei ole kyse pelkästään suomen vaikutuksesta, vaan normaalista äänneellisestä kehityksestä. Suomen kaakkoismurteissa ja itäisissä savolaismurteissa, jotka pohjautuvat muinaiskarjalaan, *ie-* ja *UO*-diftongien jatkajina ovat *ii* ja *UU* (*pappii*, *piippuu*). On siis mahdollista, että vienalaismurteissakin on aluillaan uusia spontaaneja äänne muutoksia, jotka eivät tosin ehkä koskaan pääse voitolle, koska venäjän kielessä ei esiinny fonologisesti pitkää vokaalia. Myös Kainuun murteet tarjoavat tässä hyvän vertailukohdan: Kainuun nykymurteissa *pappie*-muodosta päädytään paitsi *pappi* *a*-muotoon myös jossain määrin *pappii*-asuun ja *piippuo*-muodosta vastaavasti *piippu* *a*-mutta myös *piippuu*-asuun. Tämäkään ei ole kokonaan nykypuhekielen vaikutusta, vaan luonteva kehitys diftongista monofongiksi. (Riionheimo 1993: 156–157.) Vienassa vierailevat suomalaisturistit ovat Kunnaksen mukaan kotoisin eri puolilta Suomea, ja iältään he ovat vähintään keskiikäisiä. Eteläsuomalainen puhekieli *poikki*, *lintuu* -tyyppisine muotoineen ei ehkä ole se varieteetti, joka helpoimmin suomalaisten mukana Vianaan kulkeutuu.

Luonnollisesti etenevästä äänne muutoksesta kertonee *a-a*-yhtymän edustus. Vanhoissa murremuistinpanoissa sen vastineeksi on mainittu *oa* (*kaloa*), mutta Kunnaksen aineistossa sen osuus on vähäinen ja vallalla on *ua* (*kalua*). Tämä voi johtua siitä, että 50–60 vuoden aikana äänne muutos on edennyt vaiheesta toiseen samansuuntaisesti kuin monissa suomen itämurteissa ensi tavussa (*maa* > *moa* > *mua*) ja itäisissä kaakkoismurteissa myös jälkitavuuksissa (*kalaa* > *kaloa* > *kalua*; Kettunen 1940: 154, 179; Rapola 1969: 56–58).

Tutkimuksessa on järjestelmällisesti testattu morfologisen ja leksikaalisen diffuusion teorioita. Hypoteesina on, että alhaaltapäin alkunsa saanut muutos tarttuu ensin tunnuksiin ja johtimiin ja vasta sitten päätteisiin. Ylhäältäpäin leviävän muutoksen etenemisjärjestys on päinvastainen. Sanastollisesti alhaaltapäin lähtöisin oleva muutos kiinnittyy taajaan esiintyviin sanoihin ja ylhäältäpäin leviävä muutos harvafrekvenssisiin sanoihin. Kokonaisuutena leksikaalisen diffuusion teoria noudattaa hypoteesin mukaista järjestystä paremmin kuin morfologisen diffuusion teoria. Tekijä arvelee (s. 300), että muotoryhmittäistä etenemistä ovat sekoittaneet väestönsiirrot (taajamissa perinnäiset variantit ovat yleistyneet) ja mahdollisesti 1990-luvun alussa vienankarjalan kirjakieli. Kun väestönsiirrot, jotka ovat tuoneet uutta karjalaisväkeä muista vienalaistryylistä myös Jyskyjärvelle ja Kalevalaan, ovat toteutuneet jo 1960-luvulla (s. 54), olisi ollut hyvä perustella tarkemmin, miksi muutos näkyisi 1970-luvun taitteen ja 2000-luvun taitteen vertailussa. Diffuusioteorioiden testaaminen sinänsä on hyvä metodinen kokeilu, mutta ennen niiden soveltamista olisi varmistettava siitä, voidaanko tiettyjä suomen mukaisilta näyttäviä variantteja todella pitää ylhäältäpäin leviävinä. Tuloksiin vaikuttaa myös se, että eräisiin muotoryhmiin kuuluu vain vähän esiintymiä.

▷

MISTÄ YKSILÖLLISET EROT JOHTUVAT?

Idiolekteittaisia eroja Kunnas on pyrkinyt selittämään informanttien kielellisillä asenteilla. Tätä varten hän on teemahaastattelun avulla laskenut kullekin kielenoppaalle karjala- ja suomi-indeksin, joka kuvaa oppaan myönteistä tai kielteistä suhtautumista karjalaan ja suomeen sekä näillä kielillä toimimista jokapäiväisessä elämässä. Olisi ehkä ollut hyödyllistä laskea myös venäjä-indeksi, sillä kaikki informantit ovat kaksikielisiä. Venäjän interferenssi vienankarjalassa on vahvaa. Se näkyy tutkimusaineistossakin monin tavoin: karjalan vokaalisointu ei enää täysin toimi (esim. *pitkya* s. 253, *jyvyä* s. 254), ja kantasuomesta periytyvän vokaaliyhtymän tilalla voi olla lyhyt vokaali (*koti, kolme kilometri* s. 142). Informanttien kielessä on myös venäläislainoja ja koodinvaihtoa venäjään.

Yksilöllisiä eroja tutkimuksessa selvittää tarkastelemalla idiolekteja, joissa on poikkeuksellisen paljon jotakin varianttia (esim. oletettua kontaktivaikutusta ilmentäviä piirteitä). Mielenkiintoista olisi myös tietää, millaisia ovat ne henkilöt, joilla valtavirrasta poiketen jotakin varianttia onkin poikkeuksellisen vähän, ja kuinka suurta hajonta kaiken kaikkiaan on. Keskiarvolukujen rinnalla olisivat siis myös keskihajontaluvut olleet informatiivisia.

Yksilöllisen vaihtelun selittämisessä hyödynnetään edellä mainittujen keinojen lisäksi teoriaa sosiaalisista verkoista ja yksilön asemasta niissä. 2000-luvun taitteen aineistosta on löydettävissä verkkoja, niiden sisältämiä klustereita ja keskushenkilöitä. On aivan uskottavaa, että kielenmuutokset leviävät sosiaalisissa verkoissa jäseneltä toiselle ja että tiiviit verkot vahvistavat ja yhtenäistävät käytettyä kielimuotoa. Kun aineistoa kerätessä ei kuitenkaan pyritty tallentamaan kielennäytteitä nimenomaan

tietyistä verkoista, on otettava huomioon, että aineiston informantit saattavat edustaa vain osaa olemassa olevista verkoista. Tähänastisen tiedon valossa on vaikea arvioida sitä, miten tavallista on, että vanhaan ikäpolveen kuuluvat informantit omaksuvat uudennoksia ja alkavat levittää niitä. Eräiden tutkimusten mukaan kieli voi vielä vanhallakin iällä muuttua (esim. Sundgren 2002: 285–287; Paunonen 2006: 81–85). Suomalaisturismi Viaan alkoi 1990-luvulla, jolloin tutkimuksen kielenoppaat olivat jo ainakin 60-vuotiaita. Voiko siis vanhankin polven kielen äännerakenne iän myötä muuttua? Tämä selvinnee seuraututkimuksissa, joita Kunnas on suunnitellut vienäläiskyllissä tekevänsä.

Kunnas kirjoittaa useissa kohtaa tutkimustaan puhujan kontrollin vaikutuksesta tuotettuun kieleen. Kuitenkaan sitä, miten tietoisia informantit suomen varianteista ovat, ei ole osoitettu. Asiaa kannattaisikin testata esimerkiksi Sarhimaan väitöskirjan (1999) käännokestin tapaan. Karjalaisinformanttien suomeksi kirjoittamat tekstit (esim. kirjeet) olisivat myös oivallinen aineisto, joka paljastaisi, kuinka hyvin informantit ovat selvillä suomen äänne- ja muotorakenteesta. Tähänastiset dialektologiset ja kansanlingvistiset tutkimukset suomesta näyttäisivät viittaavan siihen, että jälkitavujen ilmiöitä on vaikeampi tiedostaa kuin ensi tavussa esiintyviä (esim. Palander 2005: 41–42 ja siinä mainittu kirjallisuus 110–112; Palander ja Nupponen 2005: 27–28). Jos olisi haluttu selvittää nimenomaan tätä, tarkasteluun olisi ollut syytä ottaa myös ensi tavun *aa:n* ja *ää:n* edustus. Tämä ei ole mukana tutkimuksessa, koska jälkitavujen *A*-loppuiset yhtymät muodostavat oman rakenteellisen järjestelmänsä (s. 133–134) ja morfologisen diffuusion teoriaa ei ensi tavun vokaaleihin olisi voinut soveltaa samalla tavoin kuin jälkitavujen vokaaliyhtymiin.

TUTKIMUKSEN ANTI

Tutkimuksen viimeisessä luvussa 7 kootaan tulokset ja samalla vastataan luvussa 5.3 asetettuihin tutkimuskysymyksiin. Tärkein tulos on, että *a-a*-yhtymää lukuun ottamatta kaikissa tutkituissa vokaaliyhtymissä vienalaismurteiden tyypillisin variantti on yleistynyt. Lisäksi *O-A* ja *U-A* -yhtymissä variaatio on 30 vuodessa runsastunut. Mahdollisesta suomalaisvaikutuksesta olisivat osoituksena *iA*-variantin yleistymisen koko aineiston *i-A*-yhtymissä, *UU*-variantin yleistymisen Jyskyjärven murteen *U-A*-yhtymissä ja *AA*-variantin yleistymisen Kalevalan murteen *A-A*-yhtymissä. Vaikka suomalaisvaikutus jää varmemmin todentamatta, ylipäättään se tulos, että tutkittuja yhtymiä vastaamassa on enimmillään jopa toistakymmentä varianttia, on uutta tietoa ja muuttaa aiempaa käsitystä vienalaismurteista.

Tutkimuksessa on sovellettu useita fenetiikassa ja laajemminkin sociolingvistiikassa käytettyjä metodeja ja kuvaustapoja, mutta kielikontaktisuhde venäjään on jäänyt vähemmälle huomiolle. Variaatiota tarkastellaan paljolti ikään kuin vienalaismurteet rinnastuisivat suomen murteisiin, joissa on meneillään yleiskielistymis- ja nykypuhekielistymismuutoksia; usein selityksissä vedotaankin suomen murteiden keskinäisiin kontakteihin (esim. Lehtimäki 1995). Vienan Karjalan kylissä tilanne on kuitenkin toinen: vienankarjalaiset eivät asu Suomessa, eikä heidän ole välttämättömyyttä oppia suomea, ainakaan nyt, kun on olemassa jo vienankarjalan kirjakielikin.

Väitöskirja on varsin helppolukuinen: monipolviset hypoteesit on palautettu lukijan mieleen jokaisen vokaaliyhtymän kohdalla, ja lisäksi lukujen aluissa ja loppuissa on metatekstiä, joka auttaa hahmottamaan käsiteltyjä ja tulossa olevia asiakokonaisuuksia. Lähteiden käytössä on kuitenkin

paikoin epätarkkuutta, ja kaikki tulokset eivät ole uskottavia. Esimerkiksi sivulla 108 on referoitu Fred Karlssonin sanoen: »Lisäksi takavokaaleja foneettisesti vertailtaessa on havaittu, että *u* ja *o* ovat tunnusmerkittävämpiä *a*:han nähden ja tunnusmerkittömät foneemit voidaan tuottaa vähemmän fyysisin ponnistuksin kuin tunnusmerkkiset.» Karlsson kuitenkin puhuu mainitussa kohdassa (2000: 80–81) nimenomaan **ei-väljistä takavokaaleista** eikä *a*:sta. Kunnaksen jatkona seuraava päätelmä, että »*kalua*-muoto vaatisi vähemmän fyysisiä ponnistuksia kuin *kalaa*», ei ole pitävä. Sivulla 132 tekijä taas päätelee, että jälkitavujen *A*-loppuisten vokaalijonojen diftongiutuminen on voinut alkaa *aa*:sta ja *ää*:stä. Tässä tekijä tarkoittanee diftongiutumisella *korkie*, *maituo* -tyyppisiä muotoja. Nimittäin ne muutokset, jotka ovat alkuaan koskeneet *e-A* ja *O-A* -yhtymiä (*korkeða > *korke a* >> *korkee* jne.), ovat jo suomen murteissakin laajalevikkisempiä kuin *aa*:n ja *ää*:n diftongiutuminen, eivätkä voi johtua tästä.

Niina Kunnaksen väitöskirja on mielenkiintoinen avaus vienalaismurteiden sociolingvistiseen tutkimukseen. Sen pohjalta on hyvät mahdollisuudet jatkaa ja tarkentaa tietoja muun muassa siitä, miten karjalaiset hahmottavat käyttämäänsä variantteja ja miten tietoisia he ovat suomen ja vienankarjalan eroista. Näitä jatkotutkimuksia helpottaa se, että informantit ovat tutkijalle entuudestaan tuttuja ja luottamuksellinen kontakti heihin on jo olemassa. ■

MARJATTA PALANDER

Sähköposti:

marjatta.palander@joensuu.fi

LÄHTEET

HIRVONEN, TAUNO 1972: Ilomantsin Mu-
talahden tienoon karjalaismurteen

▷

- savolaistuminen sandhi-ilmiöiden valossa. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, kielten laitos, suomen kieli.
- KARLSSON, FRED 2000: *Yleinen kielitiede*. Helsinki: Yliopistopaino.
- KARVINEN, ERJA 1983: Havaintoja [Ilomantsin] Melaselän murteen tasoittumisesta. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto, suomen kieli.
- KETTUNEN, LAURI 1940: *Suomen murteet III A. Murrekartasto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 188. Helsinki: SKS.
- KOKKONEN, JUKKA 2006: Ruotsin rajalla. Vuokkiniemi ja rajan kirot 1500-luvulta 1700-luvun lopulle. – Kai Paajaste (toim.), *Tupenkolahuttajien mailla. Vuokkiniemen esihistoriasta toiseen maailmansotaan* s. 291–320. Mustasaari: Vuokkiniemi-seura ry.
- LEHTIMÄKI, PEKKA 1995: Miten Nurmeksen murre hämäläistyy? Lisiä sekaidiolektien tarkasteluun. – Marjatta Palander (toim.), *Murteiden matkassa. Juhlakirja Alpo Räisäsen 60-vuotispäiväksi* s. 142–161. *Studia Carelica Humanistica* 6. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- OJANSUU, HEIKKI 1918: *Karjala-aunuksen äännehistoria*. Helsinki: SKS.
- PALANDER, MARJATTA 2005: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsvolalaisen yksilömurteen kehityksestä*. Suomi 191. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- PALANDER, MARJATTA – NUPPONEN, ANNE-MARIA 2005: Karjalaisten »karjala». – Marjatta Palander ja Anne-Maria Nupponen (toim.), *Monenlaiset karjalaiset. Suomen karjalaisten kielellinen identiteetti* s. 15–55. *Studia Carelica Humanistica* 20. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta.
- PAUNONEN, HEIKKI 2006: Vähemmistökielistä varioivaksi valtakieleksi. – Kai-su Juusela ja Katariina Nisula (toim.), *Helsinki kieliyhteisönä* s. 13–99. Helsinki: Helsingin yliopisto, suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos.
- PYÖLI, RAJA 1997: *Venäläistyvä aunuksenkarjala. Kielenulkoiset ja -sisäiset indikaattorit kielenvaihtolanteessa*. Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja n:o 18. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- RAPOLA, MARTTI 1969 [1990]: *Johdatus suomen murteisiin*. [Kolmas painos.] Tietolipas 4. Helsinki: SKS.
- RIIONHEIMO, HELKA 1993: Paikallismurteesta aluepuhekieleksi. Ristijärven murteen tasoittumisesta kahdentoista idiolektin valossa. Pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto, suomen kieli.
- RJAGOJEV, VLADIMIR – JESKANEN, MATTI (toim.) 1994: *Näytteitä karjalan kielestä I. Karjalan tasavallan ja Sisä-Venäjän karjalaismurteet*. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- RÄISÄNEN, ALPO 1972: *Kainuun murteiden äännehistoria I. Vokaalisto*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 307. Helsinki: SKS.
- SARHIMAA, ANNELI 1999: *Syntactic transfer, contact-induced change, and the evolution of bilingual mixed codes: Focus on Karelian-Russian language alternation*. *Studia Fennica Linguistica* 9. Helsinki: SKS.
- SUNDGREN, EVA 2002: *Återbesök i Eskilstuna. En undersökning av morfologisk variation och förändring i nutida talspråk*. Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- ZAIKOV, PEKKA 2006: »Vuokkiniemes paissah puhasta karjalua». Karjalan

kieli ja Vuokkiniemen murre. – Kai Paajaste (toim.), *Tupenkolahuttajien mailla. Vuokkiniemen esihistoriasta toiseen maailmansotaan* s. 264–290. Mustasaari: Vuokkiniemi-seura ry.

ZAMAN-ZADEH, MINNA 1995: Jälkitavujen

A-loppuisten vokaaliyhtymien variaatio Kuusamon nykypuhekielessä. Muutoksen suunta ja taajuushypoteesin testaus. Lisensiaatintyö. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.